

Rennäringslagen och jämställdhet

Ráste Ándaras på väg till nattens kalvmärkning, Slahppejaure

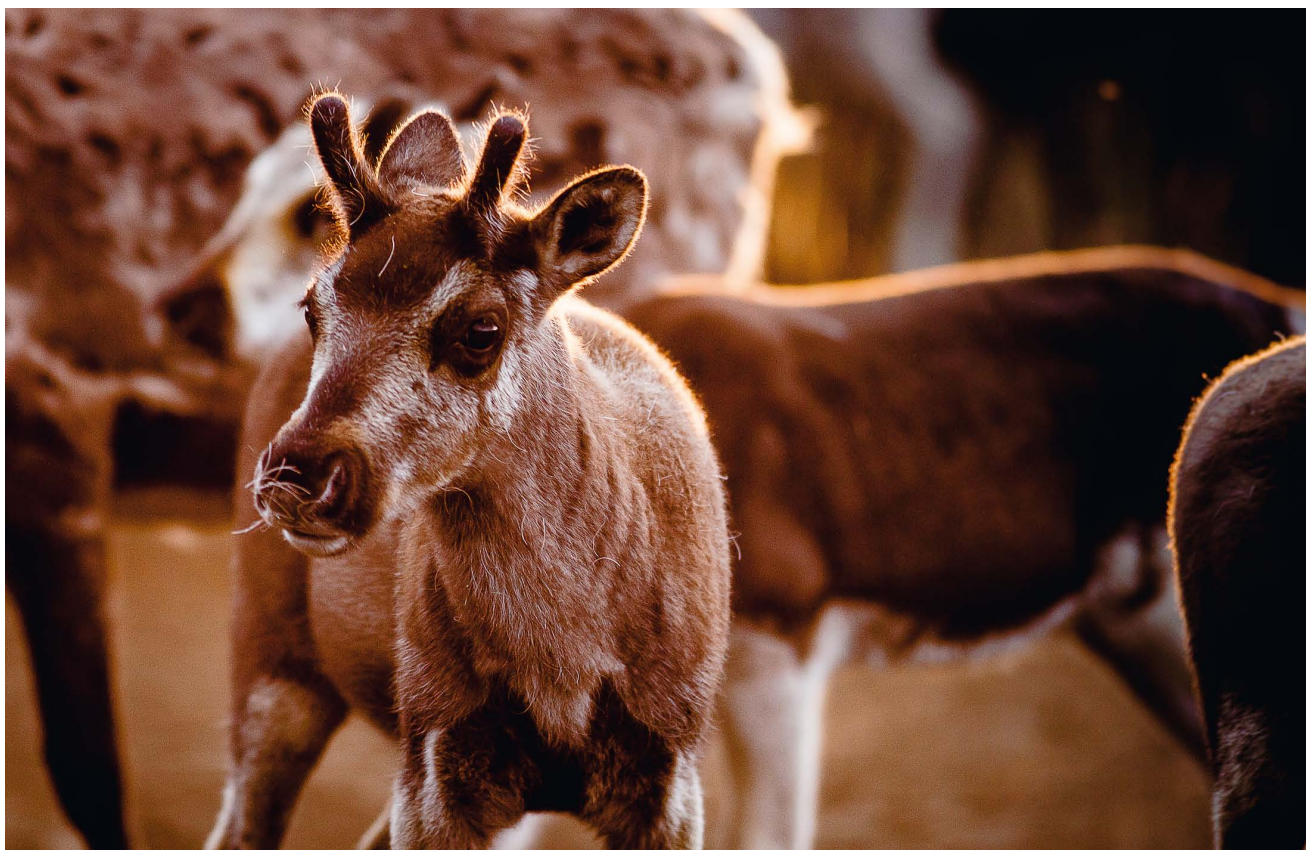
Svenska Samernas Riksförbund (SSR) har genom projektet *Gift, skild, sambo, separation eller dödsfall* genomfört en föreläsningsturné runt om i Sapmi samt i Stockholm för att diskutera Rennäringslagens struktur och konsekvenser för den enskilda individen samt om rennäringslagen ger förutsättningar för jämlikhet och jämställdhet. Syftet med projektet har varit att lyfta upp frågeställningar som sällan eller aldrig diskuteras för att skapa medvetenhet inom det samiska samhället.

Alla bilder är tagna under årets kalla sommar av: Carl-Johan Utsi/carljohanutsi.com

SÁMIID RIEKKASEARVI

Svenska Samernas Riksförbund · SSR

Kalv som väntar på få sitt märke under en av alla kalvmärkningar i Sápmi. Slahppejaur

Rennäringslagen – en omodern lagstiftning

Sveriges samepolitik har historiskt baserats på storsamhällets slutsatser om vilka behov som samerna haft.

Politiken har utformats utan delaktighet från samerna själva, utformningen av dagens lagstiftning utgör inget undantag. Den av staten förda politiken har inneburit att frågorna som lyfts upp initierats av densamme, den samiska befolkningen har inte fått möjlighet att själva påverka vilka frågor som är aktuella. Staten har följaktligen en normbildande inverkan på det samiska samhället och dess struktur. Konsekvenserna av dagens lagstiftning för den enskilde såväl negativa som positiva är en direkt effekt av statens förda politik.

När de samerättsliga frågorna i olika sammanhang diskuteras ligger fokus allt som oftast på renskötselrätten och frågeställningar som är knutna till hur mark och naturresurser kan brukas i förhållande till annan markanvändning. Frågeställningar kopplade till den enskildes rättigheter diskuteras sällan och vad gäller frågeställningar kopplade till konsekvenser av lagstiftningen för den enskilde ur ett genus och jämställdhetsperspektiv så saknas relevant forskning. Något intresse hos staten att diskutera och lyfta frågor kopplade till jämställdhet och den enskildes rättigheter verkar inte finnas, i vart fall inte hos de politiker som ansvarar för de samiska frågorna.

En naturlig följd av ovanstående resonemang är att kunskapen om konsekvenser såväl juridiska som strukturella är förhållandevis låg inom det samiska samhället speciellt inom samebyarna, något som blev väldigt tydligt under föreläsningarna våren 2012.

Rennäringslagen från 1971 bygger i huvudsak på förutsättningarna från 1928 års lagstiftning, vi har således att förhålla oss till en ålderdomlig omodern lagstiftning som inte förändrats nämnvärt samtidigt som samhället inklusive det samiska utvecklats på flera sätt. Att lagstiftningen inte nämnvärt förändrats får naturligtvis strukturella konsekvenser främst vad gäller möjligheterna att skapa en jämställd och jämlik sameby där alla enskilda har möjlighet att påverka och utforma sitt eget liv och vardag. I förlängningen innebär det att även barnens möjligheter och rättigheter kan påverkas negativt.

När rennäringslagen förändrades 1971 innebar det flera förändringar i den organisatoriska uppbyggnaden. De tidigare lappbyarna, vilka var strikt myndighetsreglerade och osjälvständiga ersattes av dagens samebyar. Samebyarna fick och har det övergripande ansvaret för renskötseln. Samebyarna har genom sina stadgar själva möjlighet att organisera stora delar av sin verksamhet då rennäringslagen i detta avseende kan sägas utgöra ett ramverk. Genom förändringarna 1971 flyttades ansvaret för att lösa eventuella interna konflikter till samebyarna och deras styrelser, vilket naturligtvis ställer stora krav på samebyn framförallt då samebyn består av enskilda

individer med egna ekonomiska intressen. Utvecklingen av de samiska frågorna har som nämnts styrts i huvudsak av staten och varit knutna till renskötselrätten och rennäringens bedrivande. De strukturella möjligheterna till att skapa en jämlik sameby har varit och är fortfarande i viss mån begränsade.

Den enskildes rättigheter överfördes vid förändringen av rennärlagen till samebyn i vissa delar. Det samiska samhället har historiskt sett varit jämlikt i grunden och kvinnorna hade en stark ställning, denna balans har genom inverkan från främst staten rubbats. Fram till 1971 års lagstiftning var kvinnornas status beroende av männen och uttryckligt kopplat till renskötseln. Att kvinnor under så lång tid i viss mån marginaliserats av lagstiftaren medför svårigheter att förändra de makt-

Per-Mikael Baer och Malin Blind och dotter vid dop i Saadteskenjuan

strukturer som skapats inom det samiska samhället och inom samebyarna. En ojämlig sameby drabbar inte bara kvinnor utan påverkar naturligtvis även männen. Rennärlagen ger konsekvenser för de enskilda även utanför det samerättsliga området. Statens förda samepolitik och därigenom lagstiftningen har under en lång period stått i träda. De förslag till förändringar som lagts fram av Sveriges regeringar har med all rätt förkastats av det samiska samhället. Kritiken har främst riktats mot att samerna inte själva varit delaktiga i utformningen av förslagen. Då statens förda politik baseras på frågor som initieras av staten själv samt utifrån en låg kunskap om det samiska samhället och dess värderingar präglar det förståelsen för hur tillämpningen av lagstiftningen påverkar vardagen för den enskilde.

Skohö på tork, Vaisaluokta

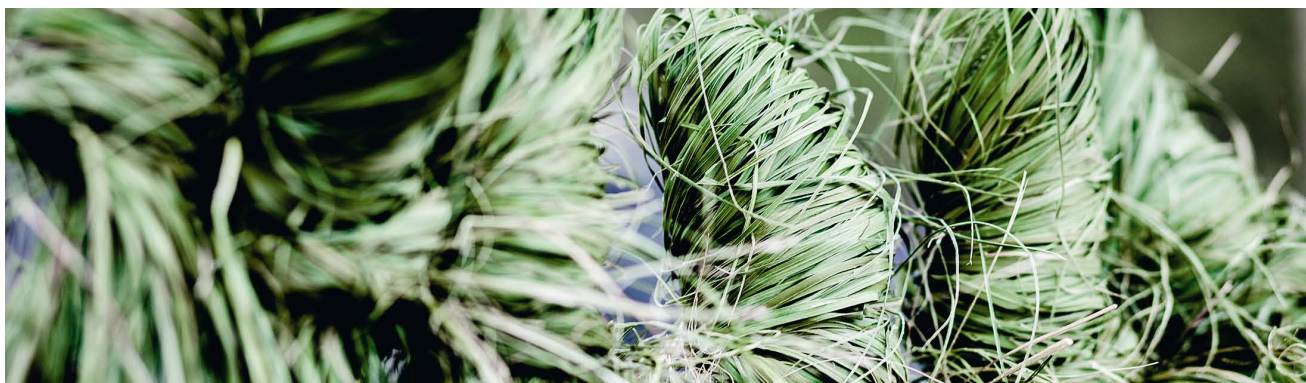
Direkta och indirekta konsekvenser av Rennärlagen

I rennärlagen återfinns bestämmelser om att samebyn skall fatt beslut som utgår från allas bästa samtidigt som den avgörande faktorn för vilket inflytande den enskilde har är medlemskapet. Rennärlagens bestämmelser om medlemskap påverkar bland annat vem som får rösta i olika frågor. Avgörande för vilket inflytande den enskilde har är om han eller hon är att betrakta som renskötande medlem.

Renskötande medlem – den som själv eller genom sitt husfolk driver renskötsel. Renar som tillhör renskötande medlems husfolk anses i lagstiftningen tillhöra den renskötande medlemmen. Det är också den renskötande medlemmen som är ansvarig i förhållande till samebyn. Samebyns kostnader fördelas mellan de renskötande medlemmarna som också har ett solidariskt betalningsansvar. Denna konstruktion medför att de ekonomiska besluten som fattas av de renskötande medlemmarna också påverkar hela familjer inom en sameby. Portalparagrafen i rennärlagen stadgar att det endast är samer som har renskötselrätt samtidigt kan en person utan samisk härkomst vara medlem i samebyn genom att ingå äktenskap med en samebymedlem med samisk härkomst. Medlemskapet i detta fall är dock knutet till äktenskapet och upphör vid en eventuell skilsmässa eller dödsfall. För sambor gäller inte samma regler, en person som inte har samisk härkomst kan inte bli medlem eller ansöka om medlemskap då den inte uppfyller kriterierna i rennärlagen. Lagens konstruktion får också konsekvenser vid exempelvis bodelning vid dödsfall, skilsmässa eller separation. Exempelvis ingår renen vid bodelning vid en eventuell skilsmässa eller dödsfall om det inte finns ett upprättat äktenskapsförord. Renen ingår inte vid delning i en eventuell separation enligt sambolagens regler.

Under den turné som anordnades och hölls under våren 2012 diskuterades de direkta och indirekta konsekven-

Fortsättning på nästa sida

serna av dagens lagstiftning samt om det föreligger behov av förändring sett ur ett jämställdhetsperspektiv. Det kan konstateras att det under samtliga seminarier framkom likartade berättelser baserade på deltagarnas egna erfarenheter. Nedan följer en kort beskrivning av dessa i punktform;

- Kvinnor har (oftast) inte samma möjlighet att påverka som männen i samebyarna.
- Kvinnorna känner sig mindre delaktiga/värderas sin egen insats mindre.
- Färre kvinnor än män har uppdrag i samebyn.
- Kvinnor måste ofta arbeta i annan verksamhet (utanför samebyn) för att bidra ekonomiskt till familjen.
- Många kvinnor upplever att samebyns gemensamma ekonomi påverkar situationen i familjen negativt.
- Familjer splittras eftersom kvinnan (och barnen) inte kan flytta med mannen och renarna när hon har ett fast arbete.

Ovanstående punkter är naturligtvis inte enbart en konsekvens av lagstiftningen, inte heller är det inte eftersträvänsvärt att reglera alla förhållanden genom lag. Men det bör finnas en koppling mellan det faktum att kvinnan marginaliserats av att lagstiftaren cementerat strukturer

i samebyn vilka är svåra att förändra. Ett första steg för att skapa möjligheter till förändring är att aktivt lyfta frågorna inom det samiska samhället. Det finns också ett stort behov av att öka kunskaperna om konsekvenserna av rennäringslagen för den enskilde rättsvetenskapligt för att skapa sig en kunskapsbas om hur rennäringslagen harmoniserar med annan lagstiftning.

En ojämlik sameby missgynnar inte bara de enskilda individerna. Många viktiga värden riskerar att förloraras. Exempelvis minskar förståelsen för landskapet, samisk historia och relationer om möjligheterna att delta i renskötselarbetet är begränsade. Det påverkar också överföringen av den traditionella kunskapen då den inte längre utgör en naturlig del för alla inom samebyn. Det finns ett stort behov hos de som blir direkt berörda av lagstiftningen att öka sin kunskap främst för att öka förståelsen att rennäringslagen inte enbart påverkar samebyn och renskötselns markanvändning utan också kan påverka den enskilde mannen, kvinnan eller barnet inom en sameby i flera olika sammanhang.

*Jenny Wik Karlsson
Förbundsjurist*